

ELEMENTI DEMOGEOGRAFSKEGA RAZVOJA V ZGRADBI MARIBORA

Mirko Pak *

IZVLEČEK

UDK 911.3:312(497.12 Maribor)

Na osnovi analize gibanja števila prebivalstva in gospodinjstev v obdobju 1948/91 za mestni teritorij, predmestna in obmestna naselja, so bili opredeljeni procesi demogeografskega razvoja makroregionalnega industrijskega središča Maribora.

ABSTRACT

UDC 911.3:312(497.12 Maribor)

SOME ELEMENTS OF POPULATION DEVELOPMENT IN MARIBOR

Proceeding from the analysis of changes in the number of population and households on the territory of Maribor - the very city and its inner and outer suburban settlements - in the period 1948 - 91, we have defined processes of demogeographic development of this macroregional industrial center.

UVOD

Maribor, za katerega je bila že pred leti ugotovljena gospodarska stagnacija zaradi prometne izoliranosti, kadrovske deficitarnosti ter seveda strukturne neustreznosti mariborskega gospodarstva in še posebej njegove industrije, doživlja podobne demografske procese kot veliko evropskih mest. Prebivalstvo Maribora se naglo stara, priliv mladih generacij je vse manjši in na pragu 21.stoletja naj bi bilo mariborsko prebivalstvo, ob skromnih priselitvah in ob prenizki fertilnosti, tudi že na pragu demografske smrti. (Kus, 1989) Podobne demografske in gospodarske razvojne značilnosti veljajo vse bolj tudi za širše obmestje v okviru treh občin, Maribor, Pesnica in Ruše¹. To mestu z njegovimi predmestnimi in obmestnimi naselji ne nudi pogojev za bodoči ugodnejši demografski razvoj. Tudi raziskave o dnevnem gibanju delovne sile v mariborski občini silijo h takšnim sklepom (Kokole, 1985), saj ne kažejo trendov njihovega zmanjševanja na račun trajnih selitev v Maribor. (Kus, 1986)

Dosedanja proučevanja demogeografske problematike Maribora so dokaj redka, posvečena predvsem širši regiji. Temeljitejša tovrstna študija je le magistrska naloga Zorana Kusa, Demografske osnove dolgoročnega prostorskega razvoja Maribora ob prehodu v 21.stoletje, ki obravnava območje velike občine Maribor v celoti. Več je širših regionalnih študij kot rezultat bolj sistematičnega proučevanja Mariborske regije v preteklih tridesetih letih. Te so izšle v zbornikih ob geografskem simpoziju o severovzhodni Sloveniji 1972 leta v Geographici Slovenici 2, ob II. slovensko - slovaškem geografskem simpoziju 1975 leta v Geographici Slovenici 7

* Dr. red. univ. prof., Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana, Slovenija

in ob 11. zborovanju slovenskih geografov v Mariboru 1978 leta v zborniku Mariborsko Podravje. Posebej skromna je bera poleogeografskih študij mestnega prostora, med katera štejemo le raziskovanja socialno - ekonomske strukture mesta in njegovih predelov (Pak, 1967, 1968, 1970, 1971 in 1974) in industrijskega prebivalstva. (Pak, 1979, 1980)

GIBANJE ŠTEVILA PREBIVALSTVA

METODOLOGIJA

Študija obravnava le en demogeografski segment iz širokega problemskega sklopa o zgradbi in razvoju mest. Vendar je ta segment, gibanje števila prebivalstva, sintetski odsev vseh elementov zgradbe mestnega organizma. Izbor predmeta obravnave je bil povsem pragmatičen, saj je to eden redkih dostopnih virov, ki ob globalnem vrednotenju procesa omogoča tudi prostorsko primerjavo znotraj mestnega teritorija in s širšim območjem. Prostorsko širjenje mesta in izginjanje ostre meje med mestom in podeželjem, je zahtevalo obravnavo tistih predmestnih in obmestnih naselij, ki oblikujejo širši mestni prostor.

Razvoj števila prebivalstva na sklenjeno pozidanem mestnem teritoriju² je obravnavan po statističnih okoliših, za katere so podatki dosegljivi in primerljivi za tri popisna leta, 1971, 1981 in 1991. Analiza je bila opravljena na naslednjih ravneh:

- a) po 57 popisnih okoliših³,
- b) za levi in desni breg Drave,
- c) levi breg Drave je bil razdeljen na dva predela:
 - na ožje mestno središče med Dravo in železniško progo,
 - ter na industrijsko Melje vzhodno od tod.Desni breg Drave je bil razdeljen na tri predele:
 - na osrednji del Tabora in Studence,
 - Novo vas in Maribor Jug,
 - Tezno in Pobrežje z Brezjem.
- d) Trije od teh petih predelov so bili dalje razdeljeni na dva manjša predela:
 - ožje mestno središče na staro jedro in na ostalo širše območje na levem bregu Drave,
 - predel Tabora in Studencev je bil razdeljen na oba sestavna dela,
 - jugovzhodni del je bil razdeljen na Tezno ter na Pobrežje skupaj z Brezjem.

Tako je bil sklenjeno pozidani mestni teritorij razdeljen na naslednje število enot - 2 : 5 : 8. Vsi izbrani predeli na treh ravneh so do neke mere funkcijsko in zgradbeno enotni ter med seboj dokaj ločljivi. Osnovni meji potekata po Dravi v smeri vzhod-zahod ter po železniški progi v smeri sever - jug in sta bili vsestranski mejnici v razvoju mesta, kakršne v slovenskih mestih težko zasledimo. Drugo so naravne meje (tezenska terasa) ali tradicionalne meje mestnih predelov, med Studenci in Taborom, južno proti Novi vasi in Mariboru Jug. Na levem bregu Drave je staro mestno jedro v okviru nekdanjega obzidja in danes načrtovanega območja sanacije, podaljšano na vzhodu.

Izven sklenjeno pozidanega mestnega teritorija so v proučevanje vključena tista naselja, ki jih je zajela intenzivna urbanizacija, predstavljajo spalna naselja v mestu zaposlenega prebivalstva in jih lahko štejemo že za mestno območje, tudi zaradi njihove neposredne funkcijske povezanosti z mestom. Ta naselja, od katerih so bili deli nekaterih Mariboru najbližjih naselij priključeni ožjemu mestu, so bila razdeljena v dve skupini:

- na 14 predmestnih naselij in⁴
- na 22 obmestnih naselij.⁵

Analiza gibanja števila prebivalstva in gospodinjestev je bila opravljena v glavnem za obdobje 1971/91, za predmestna in obmestna naselja pa tudi za obdobje 1948/91.

DEMOGEOGRAFSKI RAZVOJ V OŽJEM VPLIVNEM OBMOČJU MARIBORA

Soodvisnost razvitosti Maribora z razvitostjo njegovega vplivnega območja v obsegu občine je izrazita. Gospodarski stagnaciji in v zadnjem času nazadovanju, je sledil tudi prebivalstveni razvoj. @e Kus ugotavlja, da je v preteklem 25 letnem obdobju rodnost na območju nekdanje velike občine Maribor upadla za 40%, v Sloveniji pa za okrog 30% in da je priseljevanje v Maribor skromno, komaj okrog 200 oseb letno. Zato je prebivalstvo naraščalo vedno počasneje, tudi v večjih in prometno najbolj dostopnih krajih, predvsem pa je nazadovalo v manjših in v prometno bolj oddaljenih naseljih. (Kus, 1989) Na teritoriju občin Maribor, Pesnica in Ruše, je prebivalstvo naraščalo v obdobju 1971/81 še za 8,1%, v zadnjih desetih letih pa le še za 0,6%. (Pak, 1987) Prebivalstvo na območju sedanje občine Maribor je sicer naraščalo v obdobju 1961/71 še hitreje, toda že v naslednjem desetletju je s 7,8% naraščalo počasneje, v obdobju 1981/91 pa je celo nazadovalo. Tako tudi Kusova trditev, da se je v občini Maribor izoblikovalo obsežno jedro intenzivnega naraščanja števila prebivalstva z Mariborom kot središčem ter na Dravskem polju in na sever proti Šentilju, ne drži več povsem. (Kus, 1989) V resnici gre le še za posamezna, toda največja podeželska naselja v obmestju Maribora in za pas naselij v Dravski dolini na desnem bregu Drave v občini Ruše. Tudi število stanovanj, ki je najočitnejši kazalec urbanizacije in še posebej suburbanizacije, kaže z 8,5% eno najmanjših povečanj med slovenskimi občinami.

Primerjava rasti števila prebivalstva v mestu, predmestnih in obmestnih naseljih kaže urbanizacijske trende, ki so bili praktično vseskozi usmerjeni v najbližja predmestna naselja. Ta so podobno kot obmestna naselja, spalna naselja mariborske delovne sile. Samo prva povojna leta je prebivalstvo Maribora najhitreje naraščalo, potem pa je v razvoju vse bolj zaostajalo za predmestnimi naselji.

Povprečna letna rast števila prebivalstva (v procentih)

Območje	1948/53	1953/61	1961/71	1971/81	1981/91
Maribor	2,6	2,1	1,7	0,9	-0,1
Predmestna naselja	2,4	2,1	2,4	1,8	0,5
Obmestna naselja	0,5	1,7	0,7	0,8	0,1
Skupaj	1,3	2,0	1,7	1,0	0,0

Delež prebivalstva v posameznih območjih (v procentih)

Območje	1948	1953	1961	1971	1981	1991
Maribor	79,3	80,2	80,5	80,8	80,4	79,8
Predmestna naselja	8,5	8,6	8,6	9,2	9,8	10,3
Obmestna naselja	12,2	11,2	10,9	10,0	9,8	9,9
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Slika 1

RAST ŠTEVILA PREBIVALSTVA V OBDOBJU 1948-1991

V Mariboru se je prebivalstvo v zadnjem desetletju zmanjšalo za 0,7%, več kot v celotni občini. Medtem ko je bilo gospodarstvo v celotni občini v obdobju 1971-1991 nekoliko ugodnejše v mestu.

Takšno razvojno število prebivalstva lahko opazimo tudi v nekaterih mestnih četrtih, kjer se uveljavlja nastajanje novih tržnih središč, razvijajo se satelitske in skrajne četrti z razvijajočimi se prebivalstvi. Takšno območje se sklanja tudi iz mestnega središča proti okolici, kjer se prebivalstvo razvijalo v nekaterih točnih predelih. Prebivalstvo nazadnje večinoma v predelih koncentriranega razvoja in še posebej v primerih, ko se razvijajo v mestnem središču ter narašča v rednih predelih pospešene stanovanjske gradnje. Zmanjšujejo ali celo izkazujejo se razlike med predeli s tradicionalno povsem različno socialno sestavo prebivalstva, kar je bilo to opredeljeno v socialno-geografskih raziskovanjih pred dvema desetletjema (Pak, 1970) "Tipični" delavski predeli, ki so za Maribor značilni, imajo podoben ali celo enak prebivalstveni razvoj faktor "meščanski" na levem bregu Drave (Pak, 1990, 1991). V socioekonomski sestavi prebivalstva so se razlike v večji meri odražale. Naraščajoča razpoložljiva "visti" "predel" na severnem obrobju mesta kalcium vrednost ponovno raste so prebivalstveno sestavo izboljšali.

Okrog sklenjeno pozidanega mestnega teritorija se je oblikoval obroč urbaniziranih naselij, v katerega so bile usmerjene selitve s podeželja in iz mesta. Predmestna naselja so dosegla višek prebivalstvene rasti s 24,5% v obdobju 1961/71, Maribor v obdobju 1953 - 61, obmestna naselja pa s 13,5% v obdobju 1953/61. Močnejši povojni razvoj gre nedvomno tudi na račun visokega naravnega prirastka prebivalstva na podeželju. Opisanemu gibanju števila prebivalstva je ob splošnih gospodarskih dejavnikih in ob prebivalstvenih tokovih botrovalo predvsem naslednje: gradnja stanovanjskega naselja Maribor Jug v zadnjih desetih letih, prevrednotenje nekaterih tradicionalno manjvrednih, predvsem delavskih predelov na desnem bregu Drave, kar je sprožilo množično individualno gradnjo. Dalje sanacija starega mestnega jedra in nekaterih drugih delov mesta, ki so postali bivalno zelo privlačni, vztrajanje prebivalstva na podeželju ali celo vračanje na podeželje ter seveda drugačno vrednotenje kmetijskega zemljišča, kar je predvsem na najbolj ugodnih ravnih površinah v obmestju gradnjo močno zavrlo. Če v glavnem stagnacija, ali silno počasna rast prebivalstva Maribora zaradi terciarizacije mestnega središča, staranja prebivalstva, skromne organizirane stanovanjske gradnje v preteklosti in drugo ne preseneča, pa stagnacija v obmestnih naseljih dejansko nekoliko preseneča. Za drugo urbano in gospodarsko središče R Slovenije so intenzivnejši tokovi suburbanizacije tukaj pod pričakovanji, še posebej če primerjamo to rast prebivalstva v 7 - 15 km pasu od središča oddaljenih naselij z drugimi podobnimi primeri. Da temu botrujeta gospodarski razvoj mesta samega in njegov industrijski značaj, ni dvoma. Je pa še vrsta drugih omejitvenih dejavnikov od socioekonomske sestave prebivalstva do prometne infrastrukture, načina življenja in kmetijske usmeritve. Zato je tudi težko pritrditi vedno pogostejšim enačenjem mesta Maribor z območjem mariborske občine.

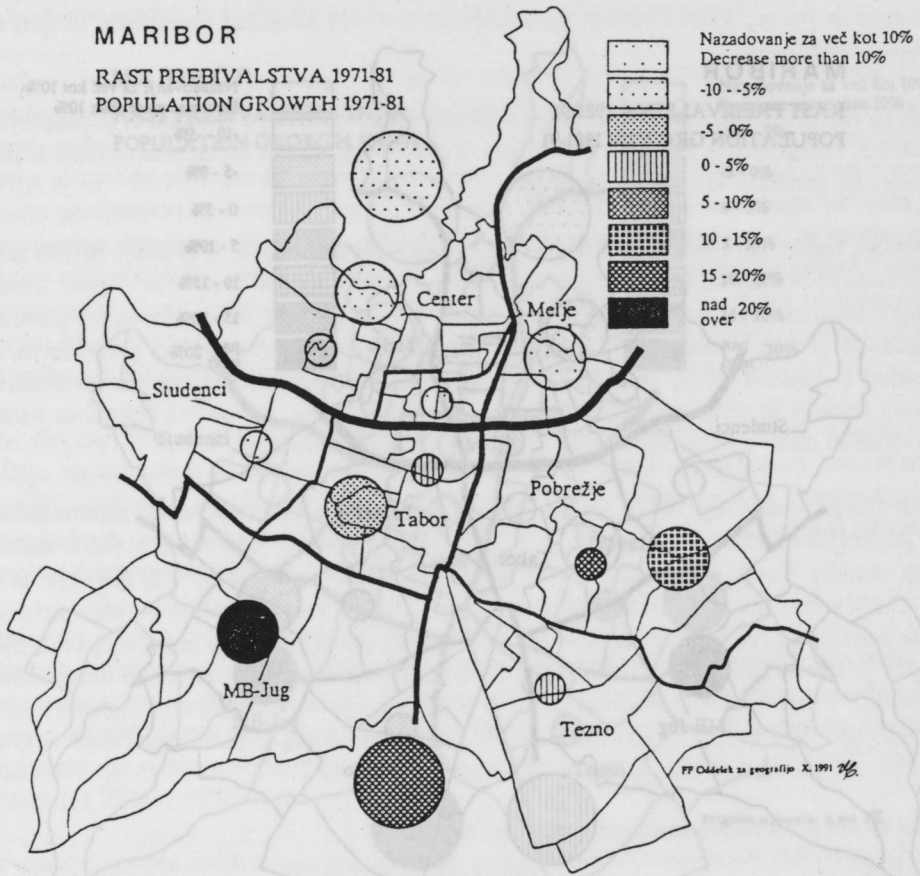
RAST ŠTEVILA PREBIVALSTVA MARIBORA V OBDOBJU 1971/91

V Mariboru se je prebivalstvo v zadnjem desetletju zmanjšalo za 0,7%, več kot v celotni občini⁶, medtem ko je bilo gibanje v obeh dvajsetletnih obdobjih 1961/81 in 1971/91 nekoliko ugodnejše v mestu.

Takšen razvoj števila prebivalstva močno odseva tudi v razlikah znotraj mestnega teritorija, kjer se uveljavljajo naslednji osnovni trendi: večja se število statističnih okolišev in skupna površina z nazadovanjem števila prebivalstva. Takšna območja se sklenjeno širijo iz mestnega središča proti obrobju, število prebivalstva se najbolj povečuje v nekaterih robnih predelih. Prebivalstvo nazaduje večinoma v predelih kontinuiranega razvoja in še posebej v primerih močnejše terciarizacije v mestnem središču ter narašča v redkih predelih pospešene stanovanjske gradnje. Zmanjšujejo ali celo izenačujejo se razlike med predeli s tradicionalno povsem različno socialno sestavo prebivalstva, kot je bilo to opredeljeno v socialno-geografskih raziskovanjih pred dvema desetletjema (Pak, 1970). Tipični "delavski predeli", ki so za Maribor značilni, imajo podoben ali celo enak prebivalstveni razvoj kakor "meščanski" na levem bregu Drave. (Pak, 1990, 1991) V socioekonomski sestavi prebivalstva so se razlike v večji meri obdržale. Naravno najbolj ugodni "vilski" predeli na severnem obrobju mesta katerim vrednost ponovno raste so prebivalstveno sestavo izboljšali.

Slika 2

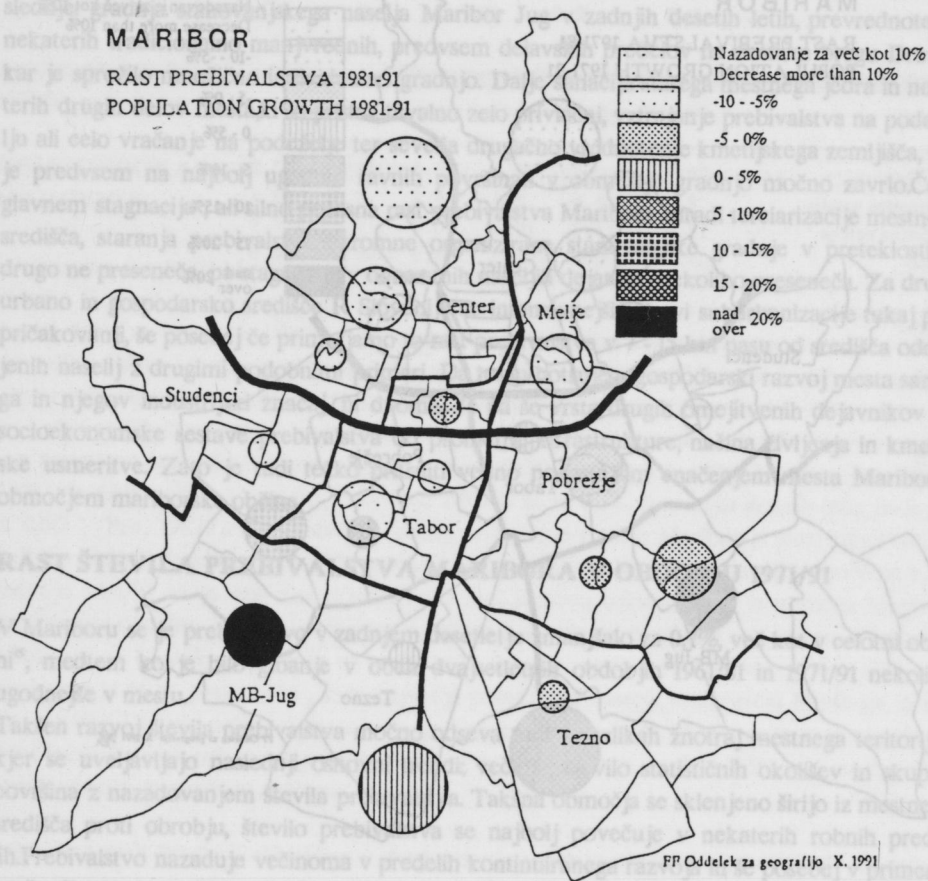
Slika 2

Slika 3

MARIBOR

RAST PREBIVALSTVA 1981-91
POPULATION GROWTH 1981-91

V dvajsetletnem obdobju 1971/91 se je prebivalstvo mesta na obeh bregovih Drave razvijalo zelo različno. Na levem bregu se je nazadovanje ves čas stopnjevalo, na desnem bregu pa je prebivalstvo naraščalo spočetka predvsem zaradi individualnih gradenj, pozneje pa še posebej zaradi naselja Maribor Jug. Razlika 25% med obema deloma mesta leta 1971, se je povečala na 38% leta 1991. Še v šestdesetih letih prebivalstveno močno progresivna "delavska predela" Studenci in Tabor, sta se v razvoju prebivalstva že leta 1981 izenačila s Centrom in Meljem na levem bregu Drave.

Ker so takšne tudi tendence prebivalstvenega razvoja na Pobrežju z Brezjem in še posebej na Tezmem, koncentracija prebivalstva v naselju Maribor Jug tudi na račun priseljevanja iz prej omenjenih predelov, še toliko bolj izstopa.

Podobne trende kaže tudi analiza po osnovnih osmih predelih mesta. V obdobju 1971/81 se je prebivalstvo pomnožilo še v polovici (4) predelov, v obdobju 1981/91 pa le še v enem. Zaradi visoke koncentracije prebivalstva na jugu mesta, kaže leta 1991 le še to območje pozitivni koeficient prebivalstvene rasti. V predelih z najvišjimi deleži industrijskega prebivalstva, še posebej z visokimi deleži nekvalificiranih in polkvalificiranih delavcev, število prebivalstva zaradi staranja in nizke rodnosti vedno hitreje nazaduje. (Pak, 1971, 1979) Pokaže se visoka soodvisnost med "delavskimi predeli" in rastjo števila prebivalstva.

Podrobnejša analiza rasti števila prebivalstva po statističnih okoliših daje še bolj zdiferencirano in poglobljeno podobo. Prebivalstvo je v vsem obdobju 1971/91 nazadovalo v 64,9% statističnih okolišev. Število takšnih okolišev se je od 33 ali 57,8% v obdobju 1971/81 povečalo na 41 ali 75,3% v obdobju 1991. Ob tem pa je v več kot polovici vseh statističnih okolišev prebivalstvo nazadovalo celo za več kot 10%. To kaže tudi na trende bodočega negativnega razvoja, saj se je število tistih statističnih okolišev, v katerih je prebivalstvo ekstremno nazadovalo, povečalo. V celotnem dvajsetletnem obdobju je več kot ena tretina statističnih okolišev izgubila celo nad 20% svojega prebivalstva. Na drugi strani se je število statističnih okolišev, ki so beležili več kot 20% povečanje števila prebivalstva, prepolovilo.

Rast števila prebivalstva Maribora v obdobju 1971/91

Rast števila prebivalstva	Delež statističnih okolišev (%)					
	1971/81		1981/91		1971/91	
	kumulativa		kumulativa		kumulativa	
pod - 10%	35,1	35,1	50,9	50,9	56,1	56,1
-10,1% - -5,0%	17,4	52,5	17,4	68,3	3,5	59,6
- 5,0% - 0,0%	5,3	57,8	7,0	75,3	5,3	64,9
0,1% - 5,0%	5,3	63,1	5,3	80,6	5,3	70,2
5,1% - 10,0%	7,0	70,1	1,7	82,3	1,7	71,9
10,1% - 15,0%	5,3	75,4	7,0	89,3	5,3	77,2
15,1% - 20,0%	7,0	82,4	3,5	93,8	1,7	88,9
nad 20%	17,4	100,0	7,0	100,0	21,0	100,0

Na levem bregu Drave se je oblikovalo obsežno sklenjeno območje močnega nazadovanja števila prebivalstva, kar je med drugim tudi posledica spremembe namembnosti prostora, bodisi za potrebe sekundarnega sektorja v Melju, ali terciarnega v mestnem središču. Iz tega sklenjenega območja lahko izločimo samo štiri predele z naraščanjem števila prebivalstva: skrajno zahodno obrobje zaradi blokovne gradnje, Počehovo in južni del Košakov zaradi individualne gradnje in predel v središču z najnovejšimi sanacijskimi posegi.

Tudi na desnem bregu Drave so se v zadnjih dvajsetih letih pomnožili predeli v katerih je število prebivalstva nazadovalo. To so jedro Tabora vse do Maribora-Jug, Studenci skoraj v celoti, večina Tezna in nekateri deli Pobrežja. Ker izven mestnega jedra in industrijskega Melja ni bilo občutljivejših sprememb funkcionalne narave, je takšen prostorski model razvoja števila prebivalstva v zadnjih dvajsetih letih posledica negativnega naravnega prirastka in negativnega selitvenega salda. S tem povezano je staranje prebivalstva, kar je še posebej prizadelo večino tipičnih "delavskih predelov". (Pak, 1991) Sondni študiji dveh takšnih "delavskih predelov" na Studencih in na Pobrežju sta pokazali izredno neugoden prebivalstveni razvoj, njegove sestave (starostno, poklicno, izobrazbeno itd.), reagiranje prebivalstva v okolju in vsako odsotnost pomembnejših razvojnih tendenc. (Oman, 1991, Arh, 1991)

Za več kot 50% se je število prebivalstva v celotnem dvajsetletnem obdobju zmanjšalo v Melju, na zahodnem robu mestnega jedra, v delu Košakov, jedru Studencev, v železničarski koloniji, ob Nasipni ulici na Pobrežju in ob zahodnem delu Ptujске ceste na Teznu. K temu so selektivno prispevali v veliki meri tudi drugi dejavniki od podiranja stanovanjskih hiš zaradi gradnje prometnic do številnih zamenjav prebivalstva.

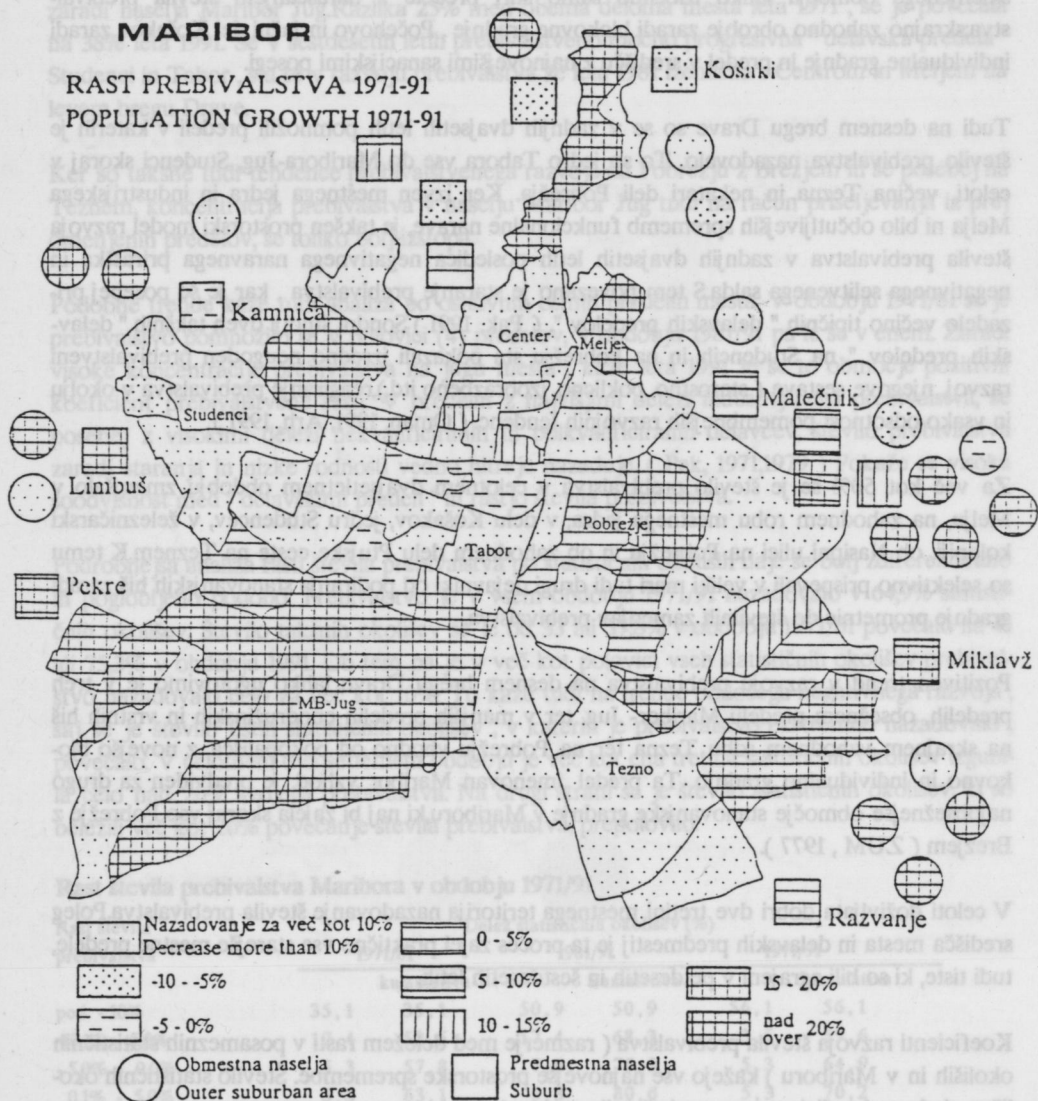
Positiven trend v razvoju prebivalstva na desnem bregu Drave lahko ugotovimo le v treh predelih, obsežnem predelu Maribor- Jug, ter v manjših predelih enodružinskih in vrstnih hiš na skrajnem vzhodnem robu Tezna ter na Pobrežju vhodno od pokopališča, z novejšo blokovo in individualno gradnjo. Ta predel, imenovan Maribor vzhod, je predviden za drugo najboljše območje stanovanjske gradnje v Mariboru, ki naj bi zajela skoraj vso Pobrežje z Brezjem (ZUM, 1977).

V celoti doživljata dobri dve tretini mestnega teritorija nazadovanje števila prebivalstva. Poleg središča mesta in delavskih predmestij je ta proces zajel praktično vse starejše mestne predele, tudi tiste, ki so bili zgrajeni v petdesetih in šestdesetih letih.

Koeficienti razvoja števila prebivalstva (razmerje med deležem rasti v posameznih statističnih okoliših in v Mariboru) kažejo vse najnovejše prostorske spremembe. Število statističnih okolišev glede na koeficiente razmerja števila prebivalstva:

Podoben kot drugi, se je tudi v Mariboru, kjer je število prebivalstva zmanjšalo od 2,9 na 2,75 leta 1961 in na 2,67 leta 1991. Zmanjšanje je v vseh omenjenih predelih Maribora, analize po

Slika 5

7,0	70,1	1,7	50,9	5,3	77,2
10,1%	11,0%	5,3	75,4	7,9	89,3
15,1%	16,0%	7,0	82,4	3,5	93,8
nad 20%		17,4	100,0	7,0	100,0
				21,0	100,0

Koeficient	Obdobje		
	1971 - 81	1981 - 91	1971 - 91
0,16 - 0,50	1	1	6
0,51 - 0,70	7	4	11
0,71 - 0,90	25	26	19
0,91 - 1,00	7	12	5
1,01 - 1,10	5	4	3
1,11 - 1,20	4	6	6
nad 1,20	8	4	7
skupaj	57	57	57

Vidni so doslej omenjeni splošni trendi: zmanjševanje razlik med posameznimi mestnimi predeli, večanje deleža statističnih okolišev s koeficientom pod 1 in povečuje se pestrost, ki v zadnjem obdobju sledi radialnemu širjenju predelov s podpovprečno rastjo, ali celo nazadovanju števila prebivalstva.

V obdobju 1971 - 81 je imelo podpovprečno rast števila prebivalstva 70,2% statističnih okolišev, v obdobju 1981 - 91 pa že 75,4%. Ti so v prvem obdobju sklenjeno zajemali vso središče mesta na levem bregu Drave in le 3 od 21 statističnih okolišev na njegovem obrobju je imelo nadpovprečno rast števila prebivalstva. V zadnjem desetletju je bilo tukaj takšnih statističnih okolišev 5, in v vseh so bile opravljene znatne sanacije. Ker pa se je tudi v nekaterih predelih na severnem obrobju rast prebivalstva približalo povprečju, lahko govorimo o pozitivni povezavi med večjo bivalno privlačnostjo mestnega prostora in rastjo prebivalstva.

Drugačni ali celo obratni so bili trendi rasti prebivalstva na desnem bregu Drave, kjer je pozitiven koeficient v obdobju 1971 - 81 imelo celo 14 od 36 statističnih okolišev in 9 v obdobju 1981 - 91. Samo od 6 na 7 pa se je tudi povečalo število statističnih okolišev tik pod povprečkom. Predeli s podpovprečno rastjo števila prebivalstva se širijo proti obrobju, prihaja pa tudi do večje polarizacije. Primerjava statističnih okolišev, ki so med obema obdobjema prešli v višji ali nižji razred, ali so ostali v istem razredu glede na koeficient rasti števila prebivalstva pokaže 9 v istem razredu, 13 v nižjem in kar 14 v višjem.

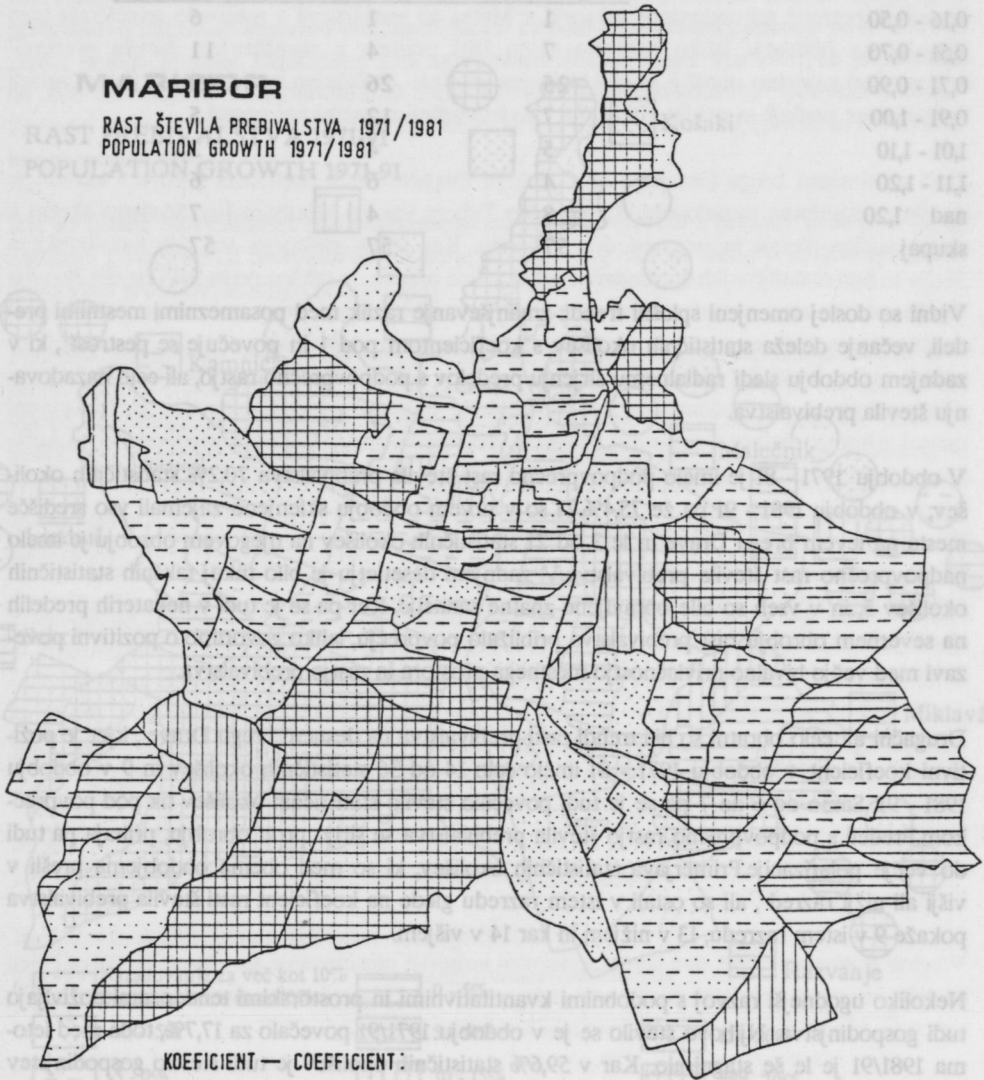
Nekoliko ugodnejši razvoj s podobnimi kvantitativnimi in prostorskimi tendencami doživljajo tudi gospodinjstva. Njihovo število se je v obdobju 1971/91 povečalo za 17,7%, toda med letoma 1981/91 je le še stagniralo. Kar v 59,6% statističnih okolišev je tudi število gospodinjstev nazadovalo, med letoma 1971/81 v 40,3% in v obdobju 1981/91 kar v 73,6%. Sicer pa je v vseh treh obdobjih okrog 75% statističnih okolišev izkazovalo podpovprečno gibanje števila gospodinjstev, podobno kot velja za število prebivalcev.

Podobno kot drugod, se je tudi v Mariboru število članov gospodinjstev zmanjšalo od 2,9 na 2,75 leta 1981 in na 2,67 leta 1991. Zmanjšalo se je v vseh osmih predelih Maribora, analiza po

Slika 6

MARIBOR

RAST ŠTEVILA PREBIVALSTVA 1971/1981
POPULATION GROWTH 1971/1981

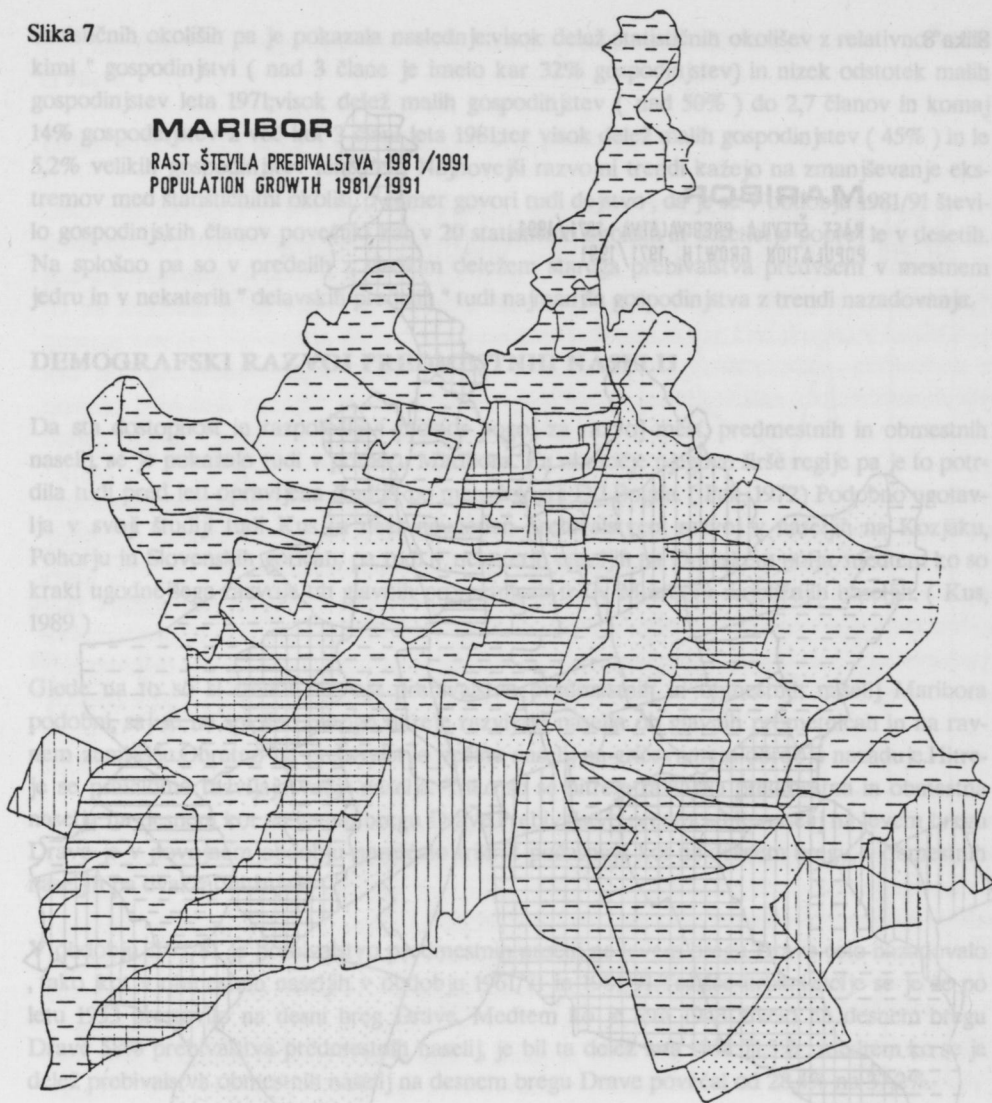
KOEFICIENT — COEFFICIENT:

	0,16 — 0,49		0,90 — 0,99		1,10 — 1,19
	0,50 — 0,69		1,00 — 1,09		nad over 1,20
	0,70 — 0,89				

Slika 7

MARIBOR

RAST ŠTEVILA PREBIVALSTVA 1981/1991
POPULATION GROWTH 1981/1991

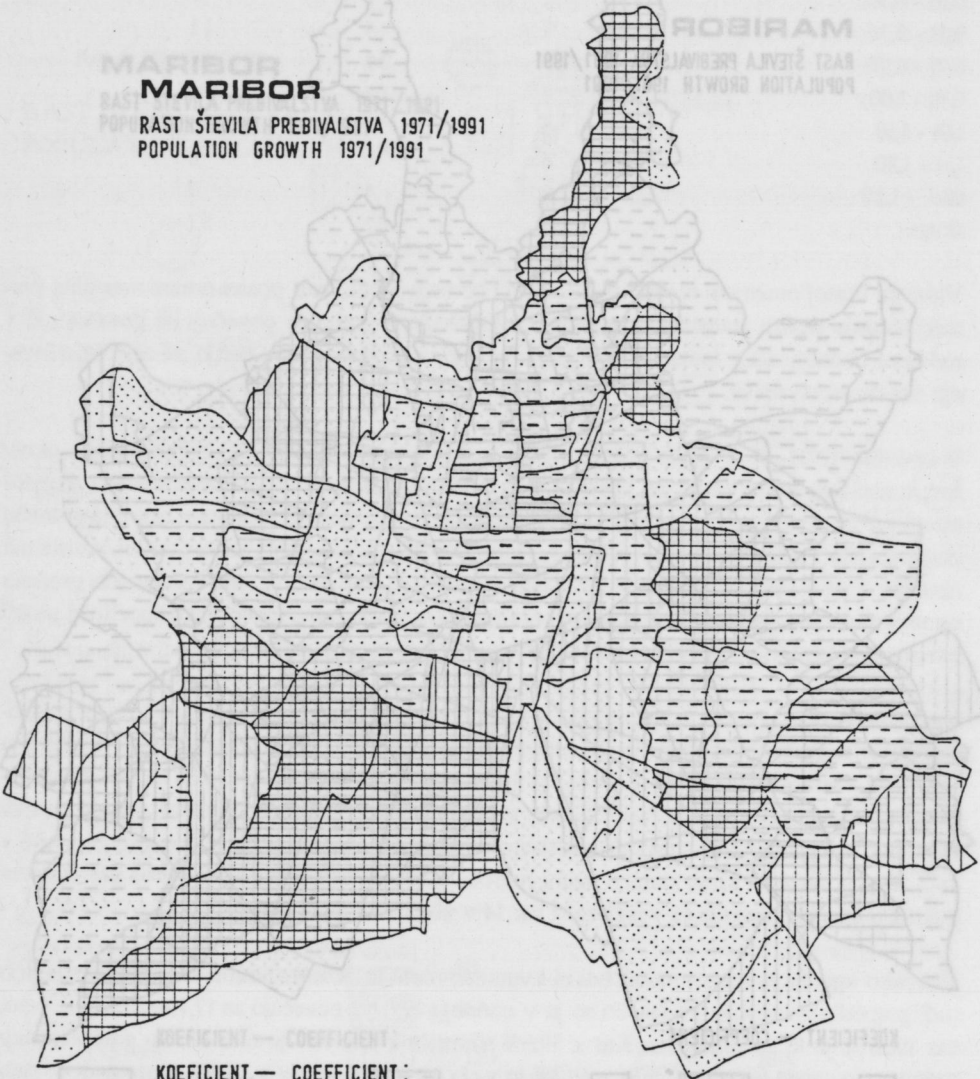
KOEFICIENT — COEFFICIENT:

 0,16 — 0,49	 1,00 — 1,09
 0,50 — 0,69	 1,10 — 1,19
 0,70 — 0,89	 nad over 1,20
 0,90 — 0,99	

Slika 8

MARIBOR

RÁST ŠTEVILA PREBIVALSTVA 1971/1991
POPULATION GROWTH 1971/1991

KOEFICIENT — COEFFICIENT :

0,16 — 0,49

0,50 — 0,69

0,70 — 0,89

0,90 — 0,99

1,00 — 1,09

1,10 — 1,19

nad-over 1,20

statističnih okoliših pa je pokazala naslednje: visok delež statističnih okolišev z relativno " velikimi " gospodinjtvi (nad 3 člane je imelo kar 32% gospodinjtstev) in nizek odstotek malih gospodinjtstev leta 1971; visok delež malih gospodinjtstev (nad 50%) do 2,7 članov in komaj 14% gospodinjtstev z več kot 3 člani leta 1981; ter visok delež malih gospodinjtstev (45%) in le 5,2% velikih gospodinjtstev leta 1991. Najnovejši razvojni trendi kažejo na zmanjševanje ekstremov med statističnimi okoliši, o čemer govori tudi dejstvo , da je se v obdobju 1981/91 število gospodinjtstev povečalo kar v 20 statističnih okoliših in desetletje poprej le v desetih. Na splošno pa so v predelih z visokim deležem starega prebivalstva predvsem v mestnem jedru in v nekaterih " delavskih predelih " tudi najmanjša gospodinjtstva z trendi nazadovanja.

DEMOGRAFSKI RAZVOJ PREDMESTNIH NASELJI

Da sta dostopnost in razpoložljivi prostor pogoj za razvoj mest, predmestnih in obmestnih naselij, se je pokazalo tudi v primeru Maribora. Za območje njegove širše regije pa je to potrdila tudi pred leti opravljena študija po metodologiji D.J.Bogua. (Pak, 1972) Podobno ugotavlja v svoji študiji tudi Kus in sicer neugoden prebivalstveni razvoj v naseljih na Kozjaku, Pohorju in Slovenskih goricah, pa tudi v nekaterih naseljih na Dravskem polju, medtem ko so kraki ugodnejšega razvoja ob glavnih prometnicah ter v Mariboru najbližnjih naseljih. (Kus, 1989)

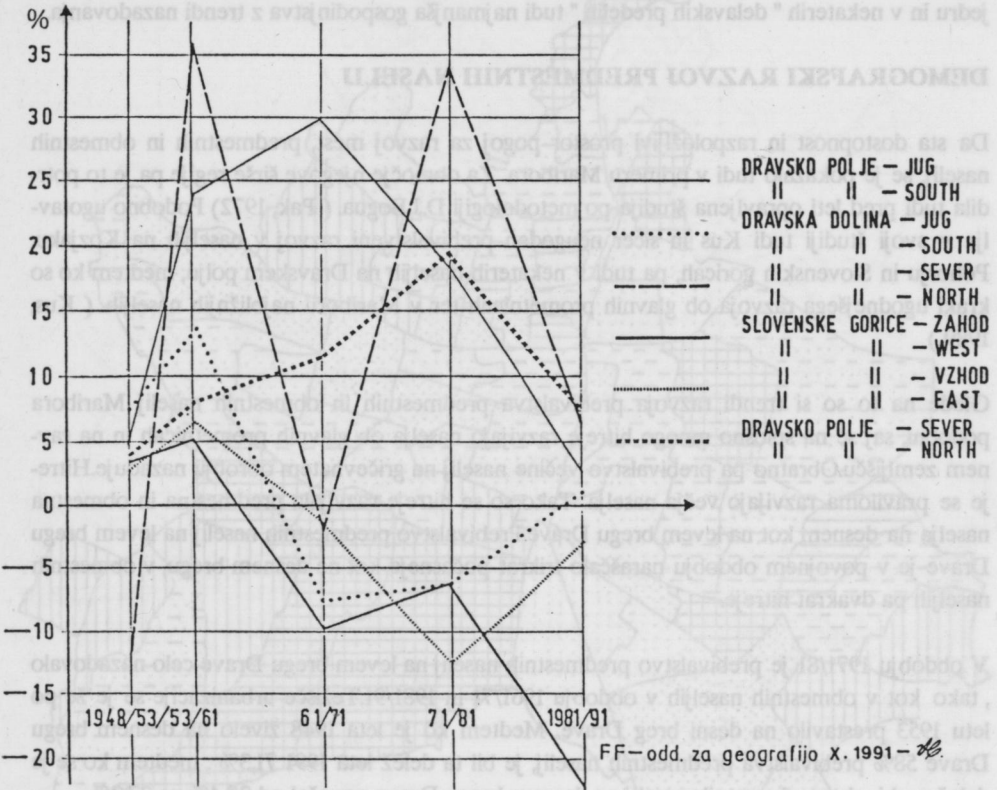
Glede na to so si trendi razvoja prebivalstva predmestnih in obmestnih naselij Maribora podobni, saj se na splošno mnogo hitreje razvijajo naselja ob glavnih prometnicah in na ravnem zemljišču. Obratno pa prebivalstvo večine naselij na gričevnatem obrobju nazaduje. Hitreje se praviloma razvijajo večja naselja. Tako so se hitreje razvijala predmestna in obmestna naselja na desnem kot na levem bregu Drave. Prebivalstvo predmestnih naselij na levem bregu Drave je v povojnem obdobju naraščalo trikrat počasneje kot na desnem bregu, v obmestnih naseljih pa dvakrat hitreje.

V obdobju 1971/81 je prebivalstvo predmestnih naselij na levem bregu Drave celo nazadovalo , tako kot v obmestnih naseljih v obdobju 1961/71 in 1981/91. Težišče urbanizacije se je že po letu 1953 prestavilo na desni breg Drave. Medtem ko je leta 1948 živelo na desnem bregu Drave 58% prebivalstva predmestnih naselij, je bil ta delež leta 1991 71,3% , medtem ko se je delež prebivalstva obmestnih naselij na desnem bregu Drave povečal od 28,4% na 37,2%.

V kolikor predmestna naselja , glede na njihov položaj, združimo v tri skupine, na vzhodno na Dravskem polju in pod južnim robom Slovenskih goric, na zahodno v Dravski dolini ter na severno na pobočjih Slovenskih goric, dobimo naslednje razvojne trende: vse do leta 1971 so najhitreje rastle predmestna naselja na prometno in prostorsko najbolj ugodnem vzhodnem obrobju , po tem letu pa naselja v Dravski dolini. Mnogo počasnejši pa je bil razvoj prebivalstva predmestnih naselij na severnem obrobju mesta. Ta beležijo v dvajsetletnem obdobju 1971/91 celo nazadovanje števila prebivalstva na račun obdobja 1971/81. Najhitreje je prebival-

Slika 9

RAST PREBIVALSTVA V OBMESTNIH NASELJIH
POPULATION GROWTH IN OTHER SUBURBAN AREA

stvo naraščalo v največjih centralnih in izrazito imigracijskih naseljih Dogoše, Miklavž, Limbuš in Pekre.

DEMOGRAFSKI RAZVOJ OBMESTNIH NASELJ

Obmestna naselja, v katerih je prebivalstvo naraščalo približno dvakrat počasneje kot v predmestnih, smo uvrstili v šest skupin: tista na vzhodnem obrobju mesta na Dravskem polju, pod jugovzhodnim robom Slovenskih goric, na severnem in na južnem bregu v Dravski dolini ter na zahodnih in na vzhodnih obronkih Slovenskih goric. Po letu 1969 je prebivalstvo obmestnih naselij v Slovenskih goricah v glavnem nazadovalo in kar 7 od skupno 9 naselij je po letu 1971 prebivalstvo izgubljalo. Dostopnost je tukaj najbolj problematična, primankuje za gradnjo primernih zemljišč in ob razpršeni poselitvi je problematična tudi infrastrukturna opremljenost. V ta naselja je priseljevanje najmanjše.

Izmed ostalih skupin obmestnih naselij kažejo konstantno občutnejše povečanje števila prebivalstva le tista na Dravskem polju ter deloma na levem bregu Drave v Dravski dolini. Razvojni trendi so pri posameznih skupinah naselij iz obdobja v obdobje različni in točno eno tretino vseh obdobjnih gibanj prebivalstva je negativnih. Na skromen razvoj obmestnih naselij kaže tudi to, da je v zadnjem obdobju kar polovica teh naselij prebivalstvo izgubljala in da je vso povojno obdobje prebivalstvo naraščalo le v obeh skupinah naselij na Dravskem polju. Podobno kot v predmestnih naseljih, se je prebivalstveni razvoj močno upočasnil po letu 1981.

SKLEP

Maribor odseva vse značilnosti in tudi posebnosti demografskega razvoja mariborske regije in severovzhodne Slovenije v celoti. Te pa so med drugim tudi zaostajanje za demografskim razvojem Slovenije. Od 25,8% leta 1981 se je delež prebivalstva severovzhodne Slovenije v republiškem prebivalstvu zmanjšal na 24,9% leta 1991. Zaostajal je tudi v oblikovanju strukture prebivalstva urbane družbe, ki je bilo ugotovljeno v strukturni preobrazbi po njegovi šolski izobrazbi, socialni mobilnosti in socialni strukturi. (V. Klemenčič, 1979)

Sklenjeno pozidani teritorij Maribora je v zadnjem desetletju celo izgubil 0,7% svojega prebivalstva, v predmestnih naseljih se je prebivalstvo pomnožilo za 19 oseb in v obmestnih je nazadovalo za 0,5%. Ker tudi širše obmestje ne kaže kaj več kot stagnacijo, je prebivalstveni razvoj Maribora v celoti in v regionalnem pogledu neugoden. Ker se takšne tendence, ki so značilne za gospodarsko nazadujoča območja poglobljajo, so Kusove ugotovitve o kritični fertilitnosti, demografskem staranju in drugih neugodnih razvojnih trendih, povsem na mestu (Kus, 1989).

Podoben prebivalstveni razvoj doživlja samo mesto v celoti in v svoji notranji prebivalstveni zgradbi. V obdobju 1971/81 je prebivalstvo nazadovalo v 23 statističnih okoliših, v obdobju

1981/91 pa kar v 42 in v dvajsetletnem obdobju v 34. Sklenjeno območje teh se vedno bolj širi tudi v predmestna in obmestna naselja, posebej v Slovenske gorice. Na ta način se v samem mestu zmanjšuje gostota prebivalstva, krepí se le v nekaterih obrobni predelih. Mariborsko prebivalstvo, ki se je v preteklosti razvijalo močno v povezavi z delovnimi mesti, takega razvoja ne kaže več. Ob tem pa se vedno bolj odpira problem socialnogeografske sestave mesta kot elementa celotne mestne zgradbe.

OPOMBE

1. Občina Maribor, ki jo Zoran Kus obravnava v svoji publikaciji "Razvoj prebivalstva Maribora na prehodu v 21. stoletje", Maribor 1989, ki je bila 1982 leta razdeljena na 6 občin (Maribor - Pesnica, Pobrežje, Rotovž, Ruše, Tabor in Tezno), ki so bile združene v posebno družbeno-politično skupnost mesta Maribor. Leta 1990 so bile občine Maribor Pobrežje, Rotovž, Ruše, Tabor in Tezno združene v občino Maribor.
2. Sklenjeno pozidan teritorij Maribora, ki bo v nadaljnjem obravnavan, je v mejah statističnega naselja Maribor in šteje 1991. leta 105431 prebivalcev.
3. Izmed vseh 57 statističnih kolišev je samo statistični okoliš 561730 na skrajnem SZ mesta problematičen, saj izkazuje v obdobju 1971/81 kar 75.5% zmanjšanje števila prebivalstva.
4. Celestina, Dogoše, Kamnica, Košaki, Limbuš, Malečnik, Pekre, Počehova, Razvanje, Ribniško selo, Vinarje, Za Kalvarijo, Zrkovci.
5. Bohova, Brestrnica, Ciglenica, D. Počehova, Dragučova, Dvorjane, Hrastje, Hrenca, Jalovec, Laznica, Meljski hrib, Metava, Nebova, Pekel, Rogoza, Rošpoh, Sp. Hoče, Sp. Duplek, Trčova, Vodole, Zg. Hoče, Zg. Duplek.
6. V obsegu sedanje občine Maribor.

LITERATURA IN VIRI

- Arh, A., 1990. Socialnogeografska analiza mestnega predela KS Heroja Vojka. Seminarska naloga na PF. Maribor.
- Klemenčič, V., 1979. Problemi prebivalstva v socialnogeografskem razvoju mariborske regije v primerjavi s celotno Slovenijo. Mariborsko Podravje, s.127-140. Maribor.
- Kokole, V., 1985. Medobčinske dnevne migracije v Sloveniji - ob analizi razvojnih možnosti. IB - revija za planiranje št.1, XIX, s.14 - 24. Ljubljana.

- Kus, Z., 1986. Demografski razvoj mariborskih občin do leta 2000. IB - revija za planiranje št.4-5,XX,s.36-39.Ljubljana.
- Kus, Z., 1989.Demografske osnove dolgoročnega prostorskega razvoja Maribora ob prehodu v 21.stoletje.Magistrska naloga.Maribor.
- Kus, Z.,1989. Razvoj prebivalstva Maribora na prehodu v 21.stoletje.Maribor.
- Oman, M.,1990. Socialnogeografska preobrazba mestnega predela KS Heroja Šercerja. Seminarska naloga na PF.Maribor.
- Pak, M.,1967. Socialnogeografska transformacija nekaterih mestnih četrti Ljubljane in Maribora. Geografski vestnik XXXIX, 1967, s.123-142.Ljubljana.
- Pak, M.,1968. Strukturalna in fiziognomska analiza transformacije delov nekaterih mestnih četrti Maribora. ČZN 4, s.223-235.Maribor.
- Pak, M., 1970. Notranja regionalna diferenciacija v mestih Slovenije - na primeru Ljubljane in Maribora.Biro za regionalno prostorsko planiranje 19.Ljubljana.
- Pak, M.,1971.Socialnogeografska diferenciacija u gradovima Slovenije.Geographica Slovenica 1, s.147-172.Ljubljana.
- Pak, M., 1972. Transformacija vangradskih naselja u gravitacionom području Maribora. Zbornik na jugoslovanskiot simpozium na problemite na selskite naselbi i zemljodelskoto proizvodstvo,s.159-168.Skopje.
- Pak, M., 1974. Geografski elementi socialnega razlikovanja v mestnem prostoru..Geographica Slovenica 3, s.121-131.Ljubljana.
- Pak, M., 1979. Prostorski problemi Maribora s posebnim ozirom na industrijsko delovno silo.Mariborsko Podravje, s.53-63.Maribor.
- Pak , M., 1980. Industrijska delovna sila v prostorski strukturi Maribora. Geographica Slovenica 10, s.37-53.Ljubljana.
- Pak, M., 1987. Nekateri elementi zgradbe in ustroja mestnega središča Maribora. ČZN 58, I, 1987, s.3-20.Maribor.
- Pak, M., 1990. Problematika delavskih predelov kot element mestne zgradbe s posebnim ozirom na Maribor.Urejanje prostora 2., s. 20-22.Ljubljana.
- Pak, M., 1991. Socialnogeografska problematika " delavskih predelov " v zgradbi industrijskih središč, na primeru Maribora. ZN 62, I, 1991, s. 15-24.Maribor.
- Popis prebivalstva , gospodinjestev in stanovanj 31.03.1981. Zavod za statistiko SR Slovenije.Ljubljana.
- Popis prebivalstva , gospodinjestev, stanovanj in kmečkih gospodarstev v Republiki Sloveniji 31.03.1991. Zavod Republike Slovenije za statistiko.Ljubljana.
- Urbanistični načrt mesta Maribor 1977.ZUM Maribor.

SOME ELEMENTS OF POPULATION DEVELOPMENT IN MARIBOR

Maribor, being a macroregional center of the northeast Slovenia and an old industrial center, have been suffering from stagnation in economy, and consequently, an unfavourable demographic development. Ageing of the population is rapid, its natural increase is under the Slovene average, and the immigration is minimal (appr. 200 persons per year). The total catchment area of Maribor is undergoing a similar demogeographic development.

The study deals with changes in the number of population and households in the city itself and its inner and outer suburban settlements in the period 1948-91.

While after the World War II, the most rapid growth of population occurred in the very city of Maribor, the population development in later periods was faster in its suburban settlements which have become by now residential areas to the population employed in the city. The most intense increase of population in inner suburban settlements occurred between the years 1961 and 1991, i.e. by 24,5% and in the very city of Maribor, by 17,3%. The fastest population growth in the outer suburban settlements occurred in the period 1953-61, i.e. by 13,5%. Such development of population growth was, above all, the result of the following facts: the construction of a big residential settlement in the last fifteen years, re-evaluation of certain areas, mostly working-class districts, which had traditionally been of inferior quality, reconstruction of the old town nucleus, staying of population in rural areas, and rise in the value of rural land, which has stopped the construction of residential buildings on the plains to a great extent.